

Viera Benková

Čajakove prechádzky Petrovcom

(K 150 výročiu od narodenia baťka Jána Čajaka st.)

Spisovateľ Ján Čajak\* st. prišiel koncom 19. st. do Petrovca zo Selenče, kde si predtým našiel učiteľské miesto. Tu pôsobil niekoľko rokov a tu sa mu narodil aj syn Ján Čajak ml. tiež slovenský spisovateľ a profesor. V druhej polovici 19.st slovenské rodiny sa masovo vysťahovali do zámoria alebo prichádzali k nám na Dolnú zem, kde bol život predsa znesiteľnejší; tu sa aj ľahšie žilo, úrodná panónska zem predsa uživila svoje obyvateľstvo čo na Slovensku nebolo možné a ktoré často zápasilo nielen s hladom ale aj úžerou a najmä silnou maďarizáciou. Učiteľ Čajak st., baťko Čajak ako ho neskôr oslovovali všetci Dolnozemci, prijal miesto cirkevného učiteľa na vtedajšej petrovskej ľudovej škole, ktorej bol správcom tiež učiteľ zo Slovenska Samuel Šiška, ale aj na nahovárane vtedajšieho petrovského kňaza Juraja Mrvu. Obaja spomenutí pochádzali zo Zvolena, ale dobre poznali učiteľa vychovávaného u Dobšinského z Drienčian a najmä známu rodinu Čajakovcov z Liptovského Jána. Keď baťko Čajak prišiel zo Selenče do pragmatického Petrovca predsa sa mu tu už ľahšie tvorilo, mal tu dobrú spoločnosť intelektuálov, bol cirkevným učiteľom a teda aj kantorom a aktívnym údom v Nedeľnej škole, členom správy Vzájomnej pomocnici - Petrovskej sporiteľne, ale i aktívnym zakladateľom Matice slovenskej v Juhoslávii. Veľké úsilie vykonal po 1.sv. vojne aj pri zakladaní gymnázia a petrovskej kníhtlačiarne; bol editorom a vydavateľom a z nedostatku peňazí chcel zabezpečiť hmotnú istotu rodiny i výsadbou chmeľu, čo sa však zakončilo neúspešne. Hoci bol k Petrovčanom spočiatku i veľmi kritický( vidno to v niektorých poviedkach z Dolnej zeme) predsa sa mu táto zvláštna povaha spoluobyvateľov začala akosi časom pozdávať; hoci ich považoval za dosť tvrdých a pragmatických ľudí, bol si však vedomí, že takými museli byť ak chceli v tomto mori cudzoty, teda juhu Uhorska, predsa prežiť a nestrať sa. Pobadal v nich, keď ich už neskôršie dobre spoznal, akúsi zvláštnu írečitosť a rázovitosť, ba zazdalo sa mu, o čom so staršími vo vyhni neraz debatoval, že sú Petrovčania akýmsi „surogátom“ všetkých dolnozemských prisťahovalcov z XVIII. st. aspoň v tomto prvotnom pestrom báčskom regióne....

Pána uč. Čajaka s rodinou po príchode ubytovali dočasne (v dnešnom dome rodiny Bád'onských) v strede Petrovca; po čase našli si sami prístrešie v skromnom domci na začiatku chýrečnej petrovskej *Psej ulice*, hneď vedľa školy v ktorej baťko Čajak i učil. V tejto starodávnej ulici bývali väčšinou zámožné sedliacke rodiny, medzi nimi chýrečná rodina a potomkovia *apka* Myjavcových , Kováč-Vargových, Bendových, Buškových, Senohradských, Pucovských, Severíniových, Makanových a iných rodín, ktoré sa ešte na Futockom panstve preslávili svojou nebojácnosťou, ale aj dobrým vzťahom s grófom Andrejom Hadíkom či Brunsvíkovicami.;ale pred nemilosrdnými a surovými hájnikmi a najmä správcami polí, ktorí vyhánali po dosťahovaní takmer všetkých na panské roboty, aj deti a ženy, popudení neraz nepravosťou a ich divokosťou zastali si neraz za nich, za čo dostali bičom po chrbte alebo ich vytiahli na dereš, poslali do väzenia v mestečku Báč. Podľa petrovských povestí sa neraz tieto nepravosti spomínali a najmä zo zachovanej pamäte dedov,

keď sa pán uč. Čajak st. pri nich pristavil a bývalo to napr. v nedeľu v popoludňajšej pouličnej *rade* alebo keď sa vybral na prechádzku k lenivo tečúcemu Týrovmu kanálum ktorý tiahol za Malým Tvovikom a za touto dlhou Psou ulicou, mohol sa prezvedieť mnohé takéto veci a udalosti. Po debate s ľuďmi sediacimi v *radach* baťko Čajak predĺžil ku kanálu a tam na jeho brehoch si rád posedel a mal chvíle i inšpirácie; tam sa zrodili mnohé z jeho našských povestí, a možno i román Rodina Rovesných. Z rozprávania môjho otca(Pavla Benku 1895-1982), ktorý občas zachádzal ako mládenček k pána učiteľovi po slovenskú knihu z jeho bohatej knižnice, vidno bolo, že baťko Čajak mal rád debatovanie aj so svojimi spoluobčanmi lebo vedel, že sa od nich všeličo dozvie. Otca zasa neskôr ako mladíka tam tiahlo i to, že sa s ním mohol porozprávať o mnohých udalostiach čo sa v tom čase diali doma a vo svete; do politiky sa pán učiteľ veľmi vyznal, kým s pani učiteľkou Kornéliou(rod. Belohorskou ), vážnou a strohou ženou, otec tiež diškuroval ale o inom, o liečivých rastlinách, snoch, vymieňal si takto s ňou praktické znalosti a poznatky o ezoterických otázkach, ktoré v tridsiatych rokoch m.st. študoval na kurze vo Francúzsku. Na tieto ich reči sa vždy ozval baťko veľmi nevrle a napomínal ich: „nechajte to tak, veď to nie je o živote!...“Dnes už nebohý Ján Severíni, ako malý chlapec vyrastal a býval v tej istej ulici kde žili i Čajakovci, mal možnosť nielen všeličo o tejto významnej rodine počuť, ale i priamo sa s baťkom i stretávať. Neraz spomínal, že videl ako si spisovateľ Čajak, keď začul nejaké zvláštne nárečové slovo vybral z vrečka malý notesík a ceruzkou si ho tam zapísal, aby ho nezabudol (iste ho neskôr použil ako charakterizáciu poviedkového hrdinu či írečitosť Dolnozemsťanov)...

Prechádzky pána učiteľa Čajaka Petrovcom mali veľké čaro aj pre jeho spoluobčanov, lebo vo vychudnutom mužovi s paličkou v ruke hneď poznali baťka ako kráča *Psou ulicou* smerom ku kanálu alebo do strediska mestečka. Avšak z jeho manželky, prísnej a veľmi vážnej osoby, mali veľký rešpekt\*. Čajak sa pravidelne pozastavoval v budove Petrovskej sporiteľne, ktorej bol dlho rokov členom správy, podvečer chodieval na partičku karát do Bád'onského hostinca. Tu v pánskej izbe, ako menovali Petrovčania osobitnú miestnosť kde páni hrávali karty, si prisadol ku kamarátovi biskupovi Starkemu, obecnému úradníkovi Lamošovi, k správcovi Sporiteľne Jánovi Grúnikovi a dlho do noci s nimi besedoval; nuž nie div, že sa pani učiteľka Kornélia veľmi na svojho roztúlaného manžela hnevala a možno ani nechápala, že sedieť doma vlastne on ani nemôže, veď ak chcel poznať život vôkol seba a najmä svojich spoluobčanov, potreboval sa s nimi rozprávať ale aj zabaviť a vyraziť. Keď sa baťko Čajak pristavoval v chýrečnej petrovskej nedeľnej *rade*(dnes by sme povedali šiel na dedinský internet!) mal možnosť počuť nielen o živote na panskom, ale aj o víťazných volebných rokoch 1869 a potom i 1905, ktorých sa i sám zúčastnil, a o ktorých mu dedovia „ Psiari“ živo vyprávali. Vtedy aj on prežíval s nimi návštevu ich poslanca Viliama Paulínyho- Tótha či Milana Hodžu. A rád načúval v zime v kováčskej vyhni vojnovým spomienkam starých Petrovčanov, ich strastiplné zážitky z panského a najmä ako sa kedysi upravovala táto veľká rovinatá dedina a jej ulice. Tvrdilo sa, že práve *Psia ulica* dostala pomenovanie preto, že kedysi na začiatku prísťahovania Slovákov do tejto srbskej dediny stáli tam na veľkom priestore, čiže v humnách, iba obilnice a holohumnice so širokým záberom a vedľa i stajne s rožným statkom a koňmi. Aby tieto svoje

stajne majitelia uchránili pred zlodejmi, do týchto humien- priestorov priviedli spústu ovčiarskych psov, ale aj krížencov, ktorí ako ľúti nepriatelia do humien nepustili nikoho. Odvtedy každý kto tade prešiel, najmä touto ulicou, mohol počuť ten divoký a hlasným brechot strážcov - psov, nuž nie div, že ľudia túto ulicu začali volať Psou. A malý Janko Severíni, zbožňovateľ a ctiteľ pána rehtora, bol tiež „Psiar“ a býval na druhom konci tejto dlhej ulice (dnes pomenovanej ulica Leva Tolstého) a ako zvedavý a všetečný chlapec neraz sa vtiahol do Kováčovej vyhne, lebo sa tam dalo všeličo nové počuť. Nielen kto s kým, ale i kde sa čo zaujímavé a nekaždodenné stalo, kde vypukla vojna, či niekomu „nepobegla“ žena a neodišla do susednej dediny alebo nedajbože za Srba či Maďara, Nemca... ale Janka púťali dávne zážitky z vojen a husárskych časov, o ktorých tak kvetnato a krásne rozprávali prisediaci vo vyhni a neraz sa stalo že práve pred pána učiteľom a spisovateľom Čajakom st. Raz, keď sa Janko nepozorovane vtiahol do vyhne a nakoniec pána majstra akosi presvedčil, aby ho z vyhne nevyhnal že mu za to bude ťahať veľké mechy nad ohňom, mal času spoznať mladícke zážitky dedov – susedov... Ohník vo vyhni musel stále horieť ak chcel pán majster kováč ukuť dobrú konskú podkovu alebo železnú ôsku na voz,... Vtedy malý Janko spoza mechov ani nedýchal, keď dedo Myjavcov začal vyprávať o panskej politike, nepravosti a biede, ale i známú povesť o Psej ulici a jej psoch strážnikoch, ale aj priam živé zábery z „prajskej“ (pruskej) vojny z ktorej sa rýchle z Česka uberali vojaci domov... Pri karbitovej lampienke a hrejivom ohníku vo vyhni sa dobre načúvalo i o tom, ako *Psiari* prekabátili svojich kamarátov- mládencov zo susednej ulice Lukavskej a kým sa títo na priadkach bavili s dievkami a pri pradení s nimi žartovali, zatiaľ im *Psiari* vytiahli z pece plech s pečaným mäskom a na ňom si dobre pochutili a namiesto pečienky položili na plech mŕtvu mačku! Boli to šantivé mládenecké zážitky, nezbednosti ktoré ako živé povesti prúdili zohriatym vzduchom i vo vyhni, ale aj v duši kedysi mladíkov a teraz starcov, vytvárali zvláštnu i dôvernú atmosféru, ba priam sa ponúkali do pera prítomného spisovateľa a do pamäte zvedavých detí... A pán učiteľ sa takýmto rozhovorom veru veľmi tešil. Vedť akoby aj nie, najmä vtedy, keď mu starci spomínali veľké volebné víťazstvo a odpor z maďarizácie na spomínaných dolnozemských voľbách a tieto rozhovory potom neraz pokračovali pri krstinách či v zime na chýrečných dolnozemských zabíjačkách, kde práve pána rehtora Čajaka a petrovského kňaza Juraja Mrvu a jeho kaplána Samuela Starkeho vítali všetci s veľkou úctou a tešili sa ich návštevám na takýchto výnimočných hostinách... Vtedy im aj oni rozprávali svoje zážitky z mladosti a , pravda, aj učiteľ Čajak, ktorý ako dieťa ostal sirota, ako žiak a mladík bojoval so silnou maďarizáciou a v roku 1879-81 na učiteľskej prípravke v Lučenci ho vyhodili zo škôl, tiež roku 1884 na ev. teol. fak. v Bratislave, kde bol vylúčený za panslavizmus a národnú činnosť. Neskôr i skladal skúšky na učiteľskej prípravke v Kláštore pod Znievom. Nuž nie div, že na nahováranie svojich kamarátov Juraja Mrvu a Samuela Šišku rád prijal miesto učiteľa v Selenči, kde sa i oženil a tam sa mu narodil aj syn Ján(1897-1982), z ktorého sa veľmi tešil lebo jeho spisovateľské vlohy mali priameho pokračovateľa a veru ako prvorodenec dobre zapadol i do sledu nasledujúcich detí- dvoch dcér Adely a Kornélie, ktoré sa narodili v Petrovci a z ktorých i Adela vyd. Petrovičová zdedila otcove spisovateľské vlohy kým z Kornélie sa stala učiteľka...

**Spisovateľ a učiteľ Ján Čajak st. a jeho rodinka v pohnutom živote vytrpeli si mnoho toho; baťko Čajak i rukojemníctvo v časoch pred I.sv. vojnou, okupáciu Báčky Maďarmi, ale hrejivá nádej, že čo i nemocný sa dočká predsa slobody od osloboditeľov spod fašizmu, sa mu už nesplnila, zomrel 29.mája roku 1944. Dlhý takmer celý petrovský a veru i dolnozemský smútočný zástup vyprevadil svojho obľúbeného spoluobčana, učiteľa a spisovateľa, na poslednú cestu. Dnes jeho meno hrdo nesie základná škola v Petrovci a k jeho pomníku vždy pribudne spomienkový veniec kvetov ako trvalá pamiatka na jeho osud a život medzi nami...**

---

ČAJAK, Ján (pseud. Aliquis, Ján Drienčanský, Michal Kopanický, Nihil, Pozorovateľ, Strýčko Ján) - spisovateľ, učiteľ ( 19. 12. 1863 Liptovský Ján, okr. Liptovský Mikuláš - 29. 5. 1944 Bački Petrovac, SFRJ). Otec Ján Č. (1830-67), matka Adela, rod. Medvecká (1843-1928), neskôr manželka => Pavla Dobšinského. Manželka Kornélia, rod. Belohorská ( 1869-1963), syn Ján Č. ( 1897-1982), dcéra Adela, vyd. Petrovičová, Kornélia, učiteľka.

\*koloval v tom čase aj malý žartovný kuplet o učiteľovi a jeho manželke...